

Lessons from the Quran for the Purpose of Managing Couples' Roles and Relationships

Fatemeh Esmaeel Talaie¹, Ahmad Borjali², Asieh Shariatmadar³, Mohammad Hossweini Khavanin Zade⁴

1. Ph.D. student Allameh Tabatabaei University. Faculty of Psychology and Educational Sciences – Tehran- Iran.
2. (Author), Associate Professor Allameh Tabatabaei University- Faculty of Psychology and Educational Sciences – Tehran - Iran. Borjali@atu.ac.ir
3. Assistant Professor Allameh Tabatabaei University-Faculty of Psychology and Educational Sciences – Tehran - Iran.
4. Assistant Professor Allameh Tabatabaei University-Faculty of Psychology and Educational Sciences – Tehran - Iran.

ABSTRACT

This article is an excerpt from a doctoral dissertation on counseling.

Aim: The purpose of the present study was to discuss the implications of the lessons from the Quran in managing the roles and relationships in couples.

Methods: Using the qualitative method and applying content analysis, all verses related to couples from Quran were explored.

Results: According to the results of the study, the main identified themes for the stage of marriage included romantic relationships, couples' roles, boundaries, distribution of family management, financial relationships, sexual relationships, and conflict resolution in couples' relationships.

Conclusion: Based on the lessons from the Quran, the religious attitude can be considered a powerful tool in order to decrease marital conflicts and eventually in increasing marital satisfaction.

Keywords: Coupleness, Islam, Lessons from the Quran, family, relationships management

فصلنامه علمی پژوهشهای مشاوره
انجمن مشاوره ایران
جلد ۲۰، شماره ۷۷، بهار ۱۴۰۰
مقاله پژوهشی

e-issn:4018-2717

p-issn:400-2717X

DOI: 10.18502/qjcr.v20i77.6151

آموزه‌های قرآنی جهت مدیریت روابط و نقش‌های زوج‌ها

فاطمه اسمعیل طلائی^۱، احمد برجعلی^۲، آسیه شریعتمدار^۳، محمدحسین خوانین‌زاده^۴

۱. دانشجوی دکتری مشاوره پردیس دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.
۲. نویسنده مسئول، دکتری روان‌شناسی، دانشیار و رییس دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.
Borjali@atu.ac.ir
۳. دکتری مشاوره، استادیار و عضو هیأت علمی دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.
۴. دکتری فقه و مبانی حقوق اسلامی، استادیار و عضو هیأت علمی دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

(صفحات ۲۸۲-۳۱۲)

این مقاله مستخرج از رساله دکتری مشاوره می‌باشد.

چکیده

هدف: هدف پژوهش حاضر تبیین آموزه‌های قرآنی جهت مدیریت روابط و نقش‌های زوجین بود.
روش: روش این پژوهش کیفی و جامعه پژوهش کلیه آیات قرآن مربوط به مرحله زوجیت بود. برای تحلیل داده‌های کیفی از تحلیل مضمون استفاده شد.
یافته‌ها: با توجه به یافته‌های پژوهش، مضامین اصلی شناسایی شده برای مرحله زوجیت، روابط عاطفی، نقش‌های زوجین، مرزهای زوجی، توزیع مدیریت خانواده، روابط مالی، روابط جنسی، حل تعارضات و ناسازگاری زوجین می‌باشد.
نتیجه‌گیری: بر مبنای آموزه‌های قرآن، نگرش مذهبی می‌تواند به عنوان ابزاری نیرومند در جهت کاهش تعارضات زناشویی و در نهایت رضایت‌مندی زناشویی باشد.
واژه‌های کلیدی: زوجیت، اسلام، آموزه‌های قرآنی، خانواده، مدیریت روابط.

۳-۲۰/۲۰۱۳۹۸-۹/۲۴-۱۳۹۸/۹/۲۴ تاریخ پذیرش:

مقدمه

نهاد مقدس خانواده، رکن بنیادین اجتماع بشری و محمل فرهنگ‌های گوناگون است و اولین شرط داشتن جامعه‌ای سالم و پویا است. بدون خانواده، نه تنها هویت انسانی بشر نابود می‌شود، بلکه تمام تلاش‌های فردی و اجتماعی نیز در حقیقت بی‌ثمر و نافرجام خواهد ماند (حسینی، ۱۳۸۳). از نگاه ادیان به خصوص اسلام، کارکردهای متعالی تری از خانواده انتظار می‌رود. علاوه بر آن، برپایی و پویایی نهاد خانواده، شاخصه اصلی یک اجتماع زنده و رو به توسعه است. پیوند زناشویی، امری غریزی و از نیازهای اولیه و اساسی انسان است و نیازی به آموزش و محرک خاص ندارد؛ اما تداوم این پیوند و داشتن روابطی صحیح که به پایداری خانواده منجر می‌شود، نیازمند آموزش و عنایتی ویژه از سوی متولیان و دلسوزان جامعه است. قرآن کریم بخش عظیمی از آیات را به تنظیم و تعدیل روابط اعضای خانواده، حقوق و وظایف همسران و فرزندان اختصاص داده است. ازدواج هسته اول ایجاد خانواده و به نوبه خود، واحدی در سنگ بنای جامعه انسانی است. (مجلسی، ۱۳۰۴ق). تجارب زیسته‌ی زوجین موفق حاکی از آن است که عوامل سه‌گانه‌ی حمایتی، انگیزشی و شناختی سبب رهنمون شدن زوج‌ها از "من" به "ما" می‌شوند و زوجین در این فرآیند مایی، از راهبردهای درون‌زوجی و برون‌زوجی بهره می‌جویند (رحمتی، فرحبخش، معتمدی و همکاران، ۱۳۹۹).

اسلام خانواده را گروهی متشکل از افراد دارای شخصیت مدنی، حقوقی و معنوی معرفی می‌کند که هسته اولیه آن را ازدواج مشروع زن و مرد تشکیل می‌دهد و نکاح، عقدی است که براساس آن، رابطه زوجیت بین زن و مرد برقرار شده و در پس آن طرفین دارای وظایف و حقوقی جدید می‌شوند. ارتباط خویشاوندی در سایه نکاح، پدید می‌آید و اعضای آن دارای روابط قانونی، اخلاقی و عاطفی می‌گردند (بوجاری و پرچم، ۱۳۹۲). خداوند متعال در قرآن کریم جایگاه ارزشمند خانواده را مورد تأکید قرار داده است. خانواده از منظر قرآن کریم نهادی است مقدس که برپایه ازدواجی سالم که از آن به

«میثاق غلیظ» یاد می‌شود؛ استوار شده است. خانواده مرکز تربیت، انسان‌سازی و مأمونی برای رسیدن به تکامل انسانی است. این نهاد اجتماعی در شریعت نبوی هم حرم امنی برای اعضای خانواده است که در سایه امنیت و سکون در آن گرد هم می‌آیند تا عشق و محبت خود را در سایه پیوند اعضای آن، نثار یکدیگر نمایند. بنابراین خانواده از دیدگاه قرآن بر مبنای اصل مودت، رحمت و تفاهم متقابل برای رشد و بالندگی انسان شکل گرفته است. قرآن کریم اساسی‌ترین اصل در رفتار و تعامل زوجین را معاشرت به معروف معرفی کرده و هدف از ازدواج را، کسب سکینه و آرامش زوجین از یکدیگر دانسته و تصدیق می‌کند که میان شما، رحمت و مودت قرار دادیم، تا بدین وسیله زمینه ایجاد آرامش را به مخاطبین باز شناساند (شاهماری و آدیگورزلی، ۱۳۹۰).

مرحله زوجیت از مهم‌ترین رسوم معمول در تمام جوامع است که به دلیل نقش مهم آن در فراهم کردن ساختار و زیربنای تشکیل خانواده و گسترش نسل، مهم‌ترین و بنیادی‌ترین نوع ارتباط معرفی شده است (سینگ، روی و جعفری^۱، ۲۰۱۸). ازدواج نه تنها در سلامت جسمی و روانی فرد مؤثر است؛ بلکه نقش مهمی در ورود انسان به دوره بزرگسالی برعهده دارد. در واقع مرحله زوجیت یکی از مهم‌ترین وقایع حیاتی در زندگی انسان است که بر جنبه‌های گوناگون زندگی، تأثیر به‌سزایی داشته و آرامش روحی و فکری افراد و دوام جامعه بشری را به همراه دارد (گونر، کولی کویا و لول^۲، ۲۰۱۸).

روابط زناشویی از جمله مهم‌ترین و اساسی‌ترین رابطه انسانی توصیف شده است. زیرا این ساختار اساسی، شرایط ایجاد یک رابطه‌ی خانوادگی و رضایت از زندگی را فراهم می‌کند (اسدی، قاسم‌زاده، نظری‌فرو و نیرومند^۳، ۲۰۲۰). ثبات زناشویی، روابط جنسی، ارتباطات زناشویی و حل تعارضات و ناسازگاری زوجین از جمله پیش‌بینی‌کننده‌های قابل توجه در رضایت زناشویی هستند (گیرما^۴، ۲۰۲۰). هلمز، سوپل، هنگستبک و

1. Singh, J. P., Roy, B. K., & Jafari, S.

2. Guner, N., Kulikova, Y., & Llull, J.

3. Asadi, M., Ghasemzadeh, N., Nazarifar, M., & Niroumand Sarvandani, M.

4. Girma, Z.

همکاران^۱ (۲۰۱۸) معتقدند زوج‌هایی که فارغ از دیدگاه جنسیتی نسبت به یکدیگر، در نگرش خود به نقش‌های زندگی مشترک، با نگاهی معتدل و انعطاف‌پذیر به نقش همسرشان نگریده‌اند، رضایت زناشویی، حلاوت و سطح رابطه‌ی زوجی بالاتری را تجربه کردند.

علاوه بر درمان‌گران، زوجین نیز معتقدند که مشکلات ارتباطی، از جمله شایع‌ترین و مخرب‌ترین مشکلات در وصلت‌های شکست‌خورده است (لطفی، جاجرمی و محمدی‌پور، ۱۳۹۹). چگونگی روابط زوجین می‌تواند تأثیر مثبتی در حل تعارضات زناشویی داشته باشد و در صورت برقراری ارتباط مؤثر بین زوجین و افزایش احترام به یکدیگر، روابط آن‌ها نیز می‌تواند به حل تعارضات زناشویی کمک نماید. لیکن غیاب ارتباط مؤثر بین همسران، منجر به خطای شناختی در آن‌ها می‌شود. بنابراین تشویق بزرگسالان متأهل برای توجه به جنبه‌های ارتباط غیرکلامی در روابط زناشویی نیز توصیه شده است (آدگبویگا^۲، ۲۰۲۱). عسکری، حیدرنیا و عباسی (۱۳۹۸) معتقدند که سازگاری زناشویی از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر دوام و نمو خانواده است. زوجین سازگار در غالب اوقات، احساسی ناشی از خوش‌بختی و رضایت را تجربه می‌کنند. این فرآیند به صورت تدریجی در طول زندگی مشترک زن و مرد پدیدار می‌گردد و با بهبود رابطه‌ی زوجین از طریق توافق‌پذیری و ابراز محبت به یکدیگر، می‌توان شاهد افزایش سازگاری زناشویی در زندگی مشترک آن‌ها بود.

علت اساسی تشریح ازدواج، پاسخ به ندای فطرت و نیازهای (روحی، روانی، جسمی) طبیعی انسان است. تمام قوانین و مقررات اسلام، از زیرساخت‌های طبیعی به ودیعه نهاده شده در نهاد انسان، سرچشمه می‌گیرند. این قوانین و مقررات به شکلی برآورنده‌ی نیازهای فطری و طبیعی انسان هستند و در پرتو این قوانین، سلامت و رشد

1. Helms, H. M., Supple, A. J., Hengstebeck, N. D., Wood, C. A., & Rodriguez, Y.

2. Adegboyega, L. O.

آدمی تضمین می‌شود. فلسفه‌ی اساسی و بنیانی ازدواج همانند تمام احکام و مقررات آن، پاسخ به ندای سرشت خداجوی انسان است. مرحله زوجیت از این روی در اسلام، تشریح و مورد ترغیب قرار گرفته است که می‌تواند به نیازهای فطری آدمی پاسخ شایسته داده و سلامت و تعالی وی را زمینه‌سازی نماید. لذا افرادی که از ازدواج روی می‌گردانند، در واقع به‌طور ناخودآگاه با فطرت و طبیعت خود به جنگ برخاسته‌اند. در نتیجه، چون برخلاف سرشت و نیاز طبیعی حرکت می‌کنند، با دشواری و مشکلات فراوان مواجه می‌شوند و از مسیر اعتدال و جاده‌ی تکامل و رشد خارج می‌شوند (رشیدپور، ۱۳۷۶).

خانواده نهادی اجتماعی است که کانون حمایت و آرام‌بخش برای اعضای خود فراهم می‌کند. از منظر قرآن کریم هم، خانواده نهادی مقدس است که برپایه ازدواجی سالم شکل می‌گیرد. مرحله زوجیت اولین تعهد عاطفی و حقوقی است که در بزرگسالی منعقد می‌گردد و نقطه عطفی در رشد و تعالی شخص تلقی می‌شود (حسینی و قاسمی، ۱۳۹۳). از این رو با توجه به اهمیت مرحله زوجیت در قرآن کریم ضروری است که مرحله زوجیت در قرآن کریم با روش تحقیق علمی بررسی شود. در زمینه بررسی ماهیت مرحله زوجیت در قرآن تحقیقات مختلفی صورت گرفته است. زینتی (۱۳۸۴) به بررسی فلسفه ازدواج در اسلام و مسیحیت پرداخت. نتایج تحقیق او نشان داد هر دو آیین، تنها راه مشروع تأمین نیاز جنسی، ایجاد نسل پاک و تأمین محبت را در پرتو ازدواج و خانواده می‌دانند؛ با این تفاوت اساسی که رهبانیت و مجرد نسبت به ازدواج در آیین مسیحیت از جایگاهی ویژه برخوردار است؛ در حالی که در دین مبین اسلام، مجرد و رهبانیت امری کاملاً مردود است و برخلاف مسیحیت عامل تقرب به خداوند محسوب نمی‌شود؛ بلکه این ازدواج است که زمینه‌ساز تکامل و تقرب الهی خواهد بود. حسینی و قاسمی (۱۳۹۳) جایگاه و اهمیت ازدواج در اسلام را بررسی کردند. نتایج بررسی آنها نشان داد پدیده‌ی ازدواج از نیازهای ضروری جامعه اسلامی است؛ ولی اگر این کار، بدون اتخاذ تدابیر و قانونمندی‌های لازم صورت پذیرد، بی‌شک عوارض نامطلوب بهداشتی و روحی و روانی

برای جامعه در بر خواهد داشت. به طور مسلم ازدواج از نظر هزینه و نیازهای دیگر، همانند دیگر مایحتاج خوراکی، پوشاکی و غیره نیست و به طبع برای اکثر جوانان قابل دسترسی نخواهد بود. در چنین شرایطی، برای رهایی از دغدغه‌های فکری و روحی، بهتر است با تدبیر، حوصله و تصمیم جدی، برای ازدواج موفق اقدام نمود. نیکخواه و همکاران (۱۳۹۶) به بررسی سنجش نگرش دانشجویان نسبت به ازدواج و عوامل مؤثر در آن پرداختند.

نتایج نشان می‌دهند بین متغیرهای پایگاه اقتصادی-اجتماعی، دینداری، هزینه فرصت و کلیشه‌های نقش جنسیتی با نوع نگرش به ازدواج، رابطه وجود دارد. حقوق مالی زوجین در واقع تنظیم اقتدار دو طرف نکاح در خانواده را هدف گرفته و بازتاب‌دهنده جایگاه هریک از زوجین در ساختار قدرت در خانواده است (ترابی، ۱۳۹۹). بیشترین میزان اثرگذاری در نگرش سنتی به ازدواج مربوط به متغیر دینداری و برای نگرش مدرن به ازدواج، مربوط به هزینه فرصت است. همچنین به لحاظ توصیف توزیع پاسخگویان نسبت به نوع نگرش به ازدواج، نتایج نشان دادند بیشتر پاسخگویان، نگرش سنتی‌تری به ازدواج داشتند. حسومی و همکاران (۱۳۹۷) به بررسی جامعه‌شناسی زن، ازدواج و خانواده در قرآن کریم به منظور ارائه‌ی مدل خانواده‌ی قرآنی (مطالعه‌ی مفاهیم اجتماعی در قرآن کریم) پرداختند. یافته‌های پژوهش نشان داد، از تحلیل آیات قرآن کریم در موضوع مورد مطالعه ۳۰ مقوله‌ی محوری، ۳۰۲ مفهوم و ۶۹۱ کد حاصل شد که به ترتیب در بخش خانواده با ۱۳ مقوله‌ی محوری، ۷۸ مفهوم و ۳۰۰ کد، در بخش ازدواج ۸ مقوله محوری، ۶۴ مفهوم و ۱۱۱ کد و در بخش زنان با ۶ مقوله‌ی محوری، ۱۶۰ مفهوم و ۲۸۰ کد منتج گردید. بیشترین کد حاصل شده در بخش خانواده به دست آمد که در اصل ارائه‌ی مدل مفهومی پژوهش حاضر هم تأکید بر همین موضوع دارد. همچنین تحلیل آیات نشان داد که بیشترین آیات در موضوع زنان با ۲۰۶ آیه، در موضوع خانواده با ۱۴۵ آیه و در موضوع ازدواج با ۴۷ آیه می‌باشد. شکافی که در تحقیق گذشته وجود دارد آن است که مرحله زوجیت در قرآن کریم با روش تحقیق علمی بررسی نشده

است و محقق قصد دارد با روش تحلیل مضمون به بررسی مرحله زوجیت در قرآن کریم بپردازد و سؤال محقق آن است از دیدگاه قرآن کریم ماهیت مرحله زوجیت از نگاه آموزه‌های قرآنی چگونه است؟

روش

روش این پژوهش کیفی و جامعه پژوهش کلیه آیات قرآن مربوط به مرحله زوجیت می‌باشد. برای تحلیل داده‌های کیفی از نوع متون دینی - که همان قرآن و حدیث می‌باشند - از تحلیل مضمون استفاده شده است. در اجرای این تحلیل، ابتدا برای کسب اطلاعات مورد نیاز در خصوص زوجیت، به مطالعه دقیق آیات قرآن و ترجمه آنها (مکارم شیرازی) پرداخته شد و آیات مربوط به مرحله زوجینی از قرآن با مراجعه مستقیم به قرآن و ترجمه آن جمع‌آوری گردید. سپس تفاسیر آیات مذکور، با استفاده از تفاسیری با رویکرد تحلیلی - اجتماعی و اجتهادی (از جمله تفاسیر المیزان، نمونه، نور، راهنما، روشن، قرآن مهر و تسنیم) و از طریق نرم‌افزارهای جامع التفاسیر و اسراء بررسی شد. در گام سوم از مضامین استخراج شده از منابع تفسیری و مرتبط با موضوع مورد نظر، از منابع تفسیری یادداشت برداری صورت گرفت. این مضامین شامل (نقل قول مستقیم از بیان مفسر) یا (برداشت محقق با توجه به تفسیر آیه مورد نظر) است. سپس کلمات و عبارات تفکیک و کدگذاری اولیه (مضامین فرعی سطح اول) صورت گرفت. هنگامی که نکات کلیدی از تفاسیر آیات مربوطه کدگذاری شدند، کدهای حاصل، تحلیل و آن دسته از کدها که به موضوع مشترکی اشاره داشتند گروه‌بندی شدند و به این ترتیب مضامین فرعی سطح دوم به دست آمدند. پس از آن مضامین فرعی سطح دوم مشترک در کنار هم، مضامین فرعی سطح سوم و در نهایت مضامین اصلی را تشکیل دادند و در انتها، جدول مضامین ترسیم شد. پس از استخراج داده‌ها، مضامین در اختیار ۴ نفر از متخصصان

قرار گرفت و براساس نظرات آنان برخی مضامین اصلاح گردید.

یافته‌های پژوهش

در این پژوهش، مرحله زوجیت از آموزه‌های قرآنی استخراج شده و با کدگذاری داده‌ها به پرسش مطرح شده در پژوهش، پاسخ داده شده است. در پژوهش حاضرین سؤال مطرح بود که آموزه‌های قرآن در مورد مرحله زوجیت بر چه مفاهیمی تأکید دارد؟ لذا جهت پاسخ به این سؤال با استفاده از آیات قرآن و تفاسیر، ۷ مضمون اصلی کدگذاری شد و در نهایت مضمون هسته‌ای بدست آمد. مضامین اصلی در ضرورت‌های مرحله زوجیت عبارت است از:

الف) روابط عاطفی

روابط عاطفی: جهت نائل شدن به ازدواج موفقیت‌آمیز، باور زوجین مبنی بر اینکه به یکدیگر نیاز مداوم داشته و براین اساس باید یکدیگر را دوست بدانند، الزامی است. در این راستا علاقه‌مندی ایشان نسبت به هم باید خارج از هرگونه منافع شخصی باشد و در کنار آن از بروز احساسات مثبت به صورت کلامی و رفتاری دریغ نکرده و برای گرم کردن کانون خانواده تلاش نمایند تا به این نحو سردی عاطفی در فضای خانواده شکل نگیرد. جهت به وجود آوردن این فضا باید در هنگام ورود به منزل باید خوش رفتاری کرده و سلام گویند. تکالیف مرد در ایجاد روابط عاطفی، امیددهی به همسر و خوش رفتاری با او است. هم چنین باید به نیازهای عاطفی زن و حقوق او توجه داشته و حتی در انتخاب مسکن نیز آرامش وی را در نظر گیرد.

جدول ۱. ضرورت‌های روابط عاطفی مبتنی بر آموزه‌های قرآنی

مضامین اصلی	مضامین فرعی سطح دوم	مضامین فرعی سطح اول	نمونه آیات
روابط عاطفی			
همسری، رابطه‌ای مبتنی بر نیاز و محبت به یکدیگر		- ضرورت دوست داشتن متقابل - نیاز مداوم زن و شوهر به یکدیگر	- «مَوَدَّةٌ وَرَحْمَةٌ» (۲۱ روم) - «هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَّهُنَّ». (۱۸۷ بقره)
	ضرورت تلاش زن و مرد در خلق رابطه معنوی	- دعاگویی در حق هم	- وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ» (۷۴ فرقان).
تلاش مداوم همسران جهت ایجاد جوی صمیمی و دوستانه	تلاش زن و مرد در خلق صمیمیت در فضای خانواده	- ورود به منزل با اعلام و خوش رفتاری - دوستی دیگر خواهانه و فارغ از منافع - ابراز کلامی و رفتاری دوستی - تلاش برای گرمی کانون زندگی	- فَإِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِنْ عِنْدِ اللَّهِ مُبَارَكَةٌ طَيِّبَةٌ». (۶۱ نور) - «مَوَدَّةٌ وَرَحْمَةٌ» (۲۱ روم) - «مَوَدَّةٌ». (۲۱ روم) - «هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَّهُنَّ» (۱۸۷ بقره).
	ضرورت توجه زن و مرد به ویژگی‌های مثبت یکدیگر	- زینت بخشی	- «فَدَأْتِزْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا... وَرِيشًا» (۲۶ اعراف)؛ «هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَّهُنَّ» (۱۸۷ بقره).
	تکالیف مرد: در نظر گرفتن عواطف زنان در تعاملات و امور خانواده	- آرام بخشی و امیددهی - توجه به احساسات و حقوق زنان.	- إِنِّي أَنْتَسْتُ نَارًا سَاتِيكُمْ... لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ» (۷ نمل)، - وَكَيْفَ تَأْخُذُونَهُ وَقَدْ أَفْضَى بَعْضُكُمْ إِلَى بَعْضٍ» (۲۱ نساء).

مضامین اصلی	مضامین فرعی سطح دوم	مضامین فرعی سطح اول	نمونه آیات
		- خوش رفتاری با همسر	- «عاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ» (۱۹ نساء)
		- ممنوعیت بلاتکلیف گذاشتن زن از طرف همسر	- «فَتَذَرُوها كَالْمُعَلَّقَةِ فَلَا تَمِيلُوا كُلَّ الْمَيْلِ فَتَذَرُوها كَالْمُعَلَّقَةِ» (۱۹ نساء)
		- توجه به آرامش زن در انتخاب مسکن	- «أَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ». (۶ طلاق)

ب) نقش‌های زوجین

نقش‌های زوجین: درآموزه‌های قرآنی، نقش‌هایی برای زوجین در نظر گرفته شده است. در وهله اول هر کدام از ایشان باید نقش‌های مربوط به دیگری را پذیرفته و آرزوی نقش دیگری را نداشته باشد. در مسئولیت‌ها همراه یکدیگر بوده و نقش آرام‌بخشی برای هم داشته باشند. برای هر کدام از زوجین به طور جداگانه نقش‌هایی در نظر گرفته شده است. از جمله نقش مردان، مدیریت اقتصادی و عاطفی خانواده، تکیه‌گاه شدن برای همسر، پذیرش مسئولیت و توجه به رفاه زن و فرزند و تأمین مسکن می‌باشد. از طرفی زنان علاوه بر پذیرش نقش و جایگاه محافظتی مرد، سازگاری، فروتنی، نقش محوری را در خانه دارا هستند. لازم است که خود را برای همسرش زینت نماید. همچنین مراعات حال همسر را کرده و در انتخاب مسکن به توانایی وی توجه نماید.

جدول ۲. نقش‌های زوجین مبتنی بر آموزه‌های قرآنی

نمونه آیات	مضامین فرعی سطح اول	مضامین فرعی سطح دوم	مضامین اصلی
نقش‌های زوجین			
- «سَارَ بِأَهْلِيهِ» (۲۹ قصص)؛ «إِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِأَهْلِهِ... لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ» (۷ نمل)	- همراهی در مسئولیت‌ها	نقش‌های متقابل: پذیرش جایگاه	
- «وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللَّهُ بِهِ بَعْضَكُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ». (۳۲ نساء).	- پذیرش نقش و جایگاه	یکدیگر در زندگی و همراهی هم	
- «جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا» (۱۸۹ اعراف)	- نقش آرامش بخشی متقابل		
- «الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ» (۳۴ نساء)	- رسیدگی به امور خانواده	نقش مرد: تکیه گاه بودن و	
- «وَمَا أَنفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ» (۳۴ نساء)؛ «أَتَيْنَكُم بِشِهَابٍ قَبَسٍ لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ»؛ (۷ نمل)؛ «لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ» (۲۹ قصص)	- لزوم تکیه گاه شدن برای همسر	تأمین رفاه خانواده با توجه به جایگاه برتر خداوند	
- «يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ» (۳۵ بقره)؛ (۱۹ اعراف)	- مسئولیت پذیری و توجه به رفاه زن و فرزند		
- «إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا كَبِيرًا» (۳۴ نساء)	- مسئولیت تأمین مسکن		
	- عدم تعدی و یادآوری علو خدا		
- «الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ». (۳۴ نساء)	- توجه به نقش و جایگاه	نقش زن:	
- «مِنْ وَجَدِكُمْ» (۶ طلاق)	محافظةتی مرد	پذیرش توانایی و تکیه گاه کردن مرد	
- «إِلَّا لِيُعَوِّتِيهِنَّ» (۳۱ نور)	- لزوم زینت کردن زن		
- «بِمَا أَنفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ فَالْصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ» (۳۴ نساء).	برای همسر.	افزایش جذابیت‌های جسمانی و روانی	
	- سازگاری زن با همسر و فروتنی		

ج) مرزهای زوجی

مرزهای زوجی: هریک از زوجین باید مرزهای بین خود و دیگران را حفظ کرده و هم مسائل مربوط به خانواده و هم عیوب یکدیگر نزد دیگران مطرح ننمایند. در ارتباطات خود با نامحرمان جانب احتیاط را رعایت کرده و از انس و ارتباط عاطفی با جنس مخالف بر حذر باشند. از طرفی مردان از تنوع‌طلبی جنسی خودداری کرده و مرزهای خود را در این زمینه حفظ نمایند. از طرفی زنان نیز اسرار، آبرو و شخصیت همسر خود را حافظ باشند.

جدول ۳. مرزهای زوجی مبتنی بر آموزه‌های قرآنی

نمونه آیات	مضامین فرعی سطح اول	مضامین فرعی سطح دوم	مضامین اصلی
مرزهای زوجی			
- هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ» (نور، ۲۸)	- توجه به مرزهای خانوادگی	لزوم حفظ مسائل خانواده و	
- «فَالصَّالِحَاتُ حَافِظَاتُ الْغَيْبِ» (نساء، ۳۴)	- حفظ اسرار، آبرو و شخصیت مرد از طرف زن	ویژگی‌های اخلاقی- رفتاری اعضا	
- «أَعْرِضْ عَنْ هَذَا وَاسْتَغْفِرِي لِذَنبِكِ» (یوسف ۲۹)	- حفظ عیوب از دیگران		
- «مُحْصَنَاتٍ غَيْرُ مُسَافِحِينَ وَلَا مُتَّخِذِي أَخْدَانٍ» (مائده، ۵)	- حرمت روابط عاطفی پنهان	توجه زوجین به کنترل روابط خود با دیگران	
- «عَلَّقَتِ الْأَبْوَابَ وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ» (یوسف ۲۳)	- خویش‌نوازی در ارتباط با غیر هم‌جنس و پیش‌گیری از انس با آنان و ممنوعیت دلبری زن برای جنس مخالف.		
- «مَتْنِي وَثَلَاثَ وَرُبَاعٍ... أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاجِدَةً» (نساء ۳)	- ممنوعیت تنوع‌طلبی جنسی.		

د) توزیع مدیریت خانواده

توزیع مدیریت خانواده: در بحث مدیریت خانواده، زن و شوهر باید در وهله اول به برتری خداوند در زندگی توجه کافی را مبذول دارند. سپس به یکدیگر نگاه انسانی برابر داشته باشند. مردان در خانواده نقش مدیریتی و تکیه گاه بودن را دارا باشند و این در شرایطی است که ایشان نیازهای عاطفی و مالی همسر خود و نیازهای منزل را تأمین نمایند.

جدول ۴. توزیع مدیریت خانواده مبتنی بر آموزه‌های قرآنی

مضامین اصلی	مضامین فرعی سطح دوم	مضامین فرعی سطح اول	نمونه آیات
مدیریت خانواده			
اقتدار مرد در راستای مدیریت خانواده و نه برتری طلبی	مرد اولسین نفر در سلسله مراتب اقتدار خانواده	- نگاه انسانی برابر - توجه زوجین به برتری خداوند	- «خَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا» (انساء)؛ «جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا» (۱۸۹ اعراف)
		- وظیفه مدیریت خانواده با مردان	- «إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا» (۳۴ نساء).
			- «الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ» (۳۴ نساء)؛ «آتَيْكُمْ بِشَهَابٍ قَبَسٍ لَعَلَّكُمْ تَضْمَلُونَ» (۷ نمل)
	شروط تکیه گاه بودن مرد	تأمین نیازهای اختصاصی زنان	- «الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ...» (۳۴ نساء)
		تأمین نیازهای منزل	

ه) روابط مالی

روابط مالی: نگاه زوجین به امور اقتصادی خانواده بسیار حائز اهمیت است. مطابق آموزه‌های قرآنی، مردان مسئولیت امور مالی را باید عهده دار بوده و زنان نیز باید استقلال مالی داشته باشند. براساس این نگاه، مرد باید حقوق اقتصادی زن را محترم شمرده و

هزینه‌های اختصاصی وی را تامین نماید و در ضمن اینکه رفاه خانواده را تامین می‌نماید، چشم‌داشتی به اموال همسر خود نداشته باشد.

جدول ۵. ضرورت‌های امور مالی زوجیت مبتنی بر آموزه‌های قرآنی

مضامین اصلی	مضامین فرعی سطح دوم	مضامین فرعی سطح اول	نمونه آیات
امور مالی			
تامین رفاه خانواده، مسئولیت مردان	در نظر گرفتن مقداری از درآمد خانواده از جانب مرد	- مرد مسئول مدیریت مالی - استقلال مالی زن	- «الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ... بِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ» (۳۴ نساء). - «وَأَتُوا النِّسَاءَ صَدُقَاتِهِنَّ» (۴ نساء).
	برای همسر	- لزوم رعایت حقوق اقتصادی زن - لزوم تامین هزینه‌های اختصاصی زن	- «أَنْ تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ..... فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ» (۲۴ نساء)؛ «إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ». (۵ مائده).
			- «وَأَتُوا النِّسَاءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً» (۴ نساء)
		- ضرورت چشم‌داشت نداشتن مرد نسبت به اموال زن	- «وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ لِتَذَهَبُوا بِبَعْضِ مَا آتَيْتُمُوهُنَّ» (۱۹ نساء)

و) روابط جنسی

روابط جنسی: این روابط از جمله حقوقی است که زن و مرد نسبت به یکدیگر دارند، به طوری که باید آن را جزء لاینفک زندگی خود بدانند و دستیابی به فرزند صالح را یکی از اهداف این رفتار در نظر بگیرند. لذا داشتن برنامه ریزی و اختصاص زمان‌هایی برای با هم بودن و همچنین رعایت بهداشت و توجه به زمان و مکان جهت برقراری رابطه از موارد توصیه شده می‌باشد. استفاده ابزاری از نیاز جنسی به شدت منع شده و مردان ضمن خویشتن‌داری در موقعیت‌های آسیب‌زا برای زن باید ارزشمندی وی و نیازهای غریزی او را مورد توجه قرار دهند. تکلیف زنان نیز در امر زناشویی، همراهی با همسر و خویشتن‌داری در غیاب وی می‌باشد. چنانچه زن در این امر، ناسازگاری کند، مرد باید

ابتدا با او صحبت کرده و او را به ترک ناسازگاری فراخواند. در صورت مداومت زن بر رفتار خود، از بستر مشترک دوری کرده و در صورت اصرار وی بر این رفتار اقدامی جدی تر جهت ترغیب زن به همراهی در امر زناشویی انجام دهد.

جدول ۶. ضرورت‌های روابط جنسی زوجیت مبتنی بر آموزه‌های قرآنی

مضمین اصلی	مضمین فرعی سطح دوم	مضمین فرعی سطح اول	نمونه آیات
روابط جنسی			
روابط جنسی هدفمند، مسئولیت متقابل زوجین	توجه به معنویات	- هدف مندی	- «أَمْرُكُمْ بِاللَّهِ...» (۲۲۲ بقره)؛ «قَدِمُوا لِأَنْفُسِكُمْ» (۲۲۳ بقره)؛ «وَ اتَّبِعُوا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ» (۱۸۷ بقره)؛ «صَالِحاً» (۱۸۹ اعراف)
	در ارضاء غریزه جنسی	- لزوم آداب آمیزش برای دستیابی به فرزندان صالح.	- «نَسَاؤُكُمْ حَرْتُ لَكُمْ... وَ قَدِمُوا لِأَنْفُسِكُمْ» (۲۲۳ بقره)
	لزوم داشتن روابط جنسی بین زوجین	- روابط جنسی جزء لاینفک زندگی	- «أَجَلٌ لَكُمْ لَيْلَةَ الصَّيَامِ الرَّفْتُ إِلَى نِسَائِكُمْ هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ» (۱۸۷ بقره).
		- روابط جنسی حق زن بر همسر	- «وَ اهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ» (۳۴ نساء)؛ «لِلَّذِينَ يُؤُولُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ تَرَبُّصُ أَرْبَعَةِ أَشْهُهُ» (۲۲۶ بقره).
		- اختصاص دادن زمان‌هایی برای همسر	- «ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ لَكُمْ» (۵۸ نور)؛ (۱۸۷ بقره)
		- برنامه ریزی برای رفع یکدیگر	- (۱۸۷ بقره)
		- نیاز	- «و نَسَاؤُكُمْ حَرْتُ لَكُمْ فَأَتُوا حُرَّتَكُمْ أَنْتُمْ سِتْمٌ».
		- توجه و مداومت بر ارضای نیاز همسر	- (۲۲۳ بقره)؛ (۳۴ نساء)
		- لزوم توجه به نیاز مرد از طرف زن	- «فَالصَّالِحَاتُ... حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ» (۳۴ نساء).
		- ضرورت همراهی زن در امر زناشویی	- «تَرَبُّصُ أَرْبَعَةِ أَشْهُهُ» (۲۲۶ بقره)؛ «تَدْرُونَ...» (۱۶۶ شعراء)
	- ضرورت توجه به نیازهای غریزی زن		

ضرورت رفع نیاز جنسی در چهارچوب روابط همسری و با رعایت شباط

مضامین اصلی	مضامین فرعی سطح دوم	مضامین فرعی سطح اول	نمونه آیات
روابط جنسی			
	کنترل غریزه جنسی در زمان‌های خاص	- لزوم خویشتن‌داری مرد - خویشتن‌داری زن در غیاب همسر.	- «وَلَا تَبَايَسُوا رَبَّهُمْ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ - فِي الْمَسَاجِدِ» (۱۸۷ بقره)؛ «إِذَا تَطَهَّرْتَ فَأَتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ» (۲۲۲ بقره)؛ «فَاعْتَرَلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ» (۲۲۲ بقره)؛ «نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ فَأَتُوا حَرْثَكُمْ أَنَّى شِئْتُمْ» (۲۲۳ بقره) - «حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ» (۳۴ نساء)
	تلاش برردن نظرگرگرفتن احساسات زن	- توجه به آسیب‌پذیری‌های موقعیتی زن - توجه به ارزشمندی زن	- «هُوَ أَذَى» (۲۲۲ بقره) - «نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ» (۲۲۳ بقره)
	توصیه به مردان در ناسازگاری جنسی زن	- صحبت و توصیه به ترک ناسازگاری - ترک هم‌خوابی - اقدامی جدی تر جهت ترغیب زن به همراهی	- «تَرَبُّصٌ أَرْبَعَةَ أَشْهُو» (۲۲۶ بقره) - «لِّلَّذِينَ يُؤَلُّونَ مِنْ نِّسَائِهِمْ تَرَبُّصٌ أَرْبَعَةَ أَشْهُو». (۲۲۶ بقره)؛ «وَتَذَرُونَ مَا خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَنْ تَأْخُذُوا بِهَا» (۱۶۶ شعراء) - «فَعُظُّوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ» (۳۴ نساء).

ز) حل تعارضات و ناسازگاری زوجین

الف) تقویت سازگاری و پیشگیری از تعارض: تفاوت‌هایی که میان دو جنس زن و مرد وجود دارد، موجبات تعارض را فراهم می‌نماید. مردان باید برای تقویت سازگاری و پیشگیری از تعارض، عدالت را برقرار کرده و بدانند که تعدد زوجات می‌تواند لغزش‌گاهی برای انحراف از عدالت باشد. به طور کلی هر دو جهت پیشگیری از تعارض می‌توانند از بعضی از حقوق خود، با طیب خاطر بگذرند تا کانون خانواده از هم نپاشد. در مسائل زندگی همراه همدیگر شده و بدون چشم‌داشت، رفتارهای محبت‌آمیز نسبت به

یکدیگر داشته باشند، از حریم خانوادگی محافظت کرده و در ضمن اغماض از عیوب یکدیگر، از برملا کردن عیب‌های هم در جلوی دیگران نیز خودداری کنند. زوجین باید در کلام خود، مراقبت‌های لازم را داشته باشند و در هنگام تغییرات خلقی از اصل مدارا استفاده نمایند. برای تقویت سازگاری، هرگونه تعدی و آزرده کردن زن منع شده است.

ب) تقویت خود: در مرحله بعدی، زوجین باید در هنگام بروز اختلاف، خوشی‌های گذشته که با هم تجربه کرده‌اند را به خود یادآوری کنند و از هرگونه بخل‌ورزی، زخم‌زبان، تحقیر و طعنه خودداری کرده و مشکلات را بین خود حل نمایند. در این راستا، مرد باید بر تمایلات منفی خود غلبه کرده و زن را برای ادامه زندگی مشترک یا جدایی در بالاترین سطح نگذارد.

ج) جدی تر شدن تعارضات و ایجاد نگرانی برای نزدیکان: زمانی که زوجین نتوانستند از پس مشکلات خود برآیند، باید به چند نکته توجه کافی مبذول دارند. ابتدا بدانند که حفظ خانواده بر احقاق حق هر کدام از آنها به تنهایی ارجحیت دارد، بنابراین تمرکز خود را بر سازش و مدارا گذارند. در اصلاح روابط بین خود تعلل نکرده و هریک از آنها، از طرف خود داوری خانگی را انتخاب نماید. عزم این داوران باید اصلاح بین زوجین و نه جانب‌داری از بستگان خود و پذیرش اشکالات اخلاقی و رفتاری زوج وابسته به خود باشند. از طرفی وظیفه زوجین نیز پذیرش نظرات داوران باید باشد.

جدول ۷. حل تعارضات و ناسازگاری زوجین مبتنی بر آموزه‌های قرآنی

مضامین اصلی	مضامین فرعی سطح دوم	مضامین فرعی سطح اول	نمونه آیات
حل تعارضات و ناسازگاری زوجین			
	اصول شناختی	<ul style="list-style-type: none"> - ضرورت پاسداری از عدالت - تعدد زوجات، لغزش‌گاهی برای انحراف از عدالت - عدم اصرار بر حقوق مسلم - وجود تفاوت میان زن و مرد و ضرورت آشنایی با یکدیگر 	<p>«وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا... فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةٌ» (۳ نساء)</p> <p>- (۳ نساء)</p> <p>«وَإِنْ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ يُضْلِحًا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ» (۱۲۸ نساء)</p> <p>«إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى... لِتَعَارَفُوا» (۱۳ حجرات)</p>
	اصول رفتاری	<ul style="list-style-type: none"> - ضرورت همنشینی زوجین - رفتارهای بدون چشمداشت - مراقبت کلامی - مراقبت از حریم شخصی - توجه به مرزهای خانوادگی - چشم پوشی از عیوب - عیب پوشی درمقابل دیگران - مدارا در هنگام تغییرات خلقی - ممنوعیت تعدی و آزردن کردن زن 	<p>«اسْكُنْ أَنتَ وَرَوْحُكَ الْجَنَّةَ» (۳۵ بقره)؛ «اسْكُنْ أَنتَ وَرَوْحُكَ الْجَنَّةَ» (۱۹ اعراف)؛</p> <p>- «مَوَدَّةٌ وَرَحْمَةٌ» (۲۱ روم)</p> <p>- «مَا قَالُوا فَتَخْرِيرُ رَقَبَةٍ» (۱ و ۲ مجادله)</p> <p>«وَاللَّاتِي يَأْتِيَنَّ الْفَاحِشَةَ... فَاسْتَشْهِدُوا عَلَيْهِنَّ أَرْبَعَةً مِنْكُمْ فَإِنْ شَهِدُوا» (۱۵ نساء)؛</p> <p>«أَرْبَعٌ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ (۶-۱۰ نور)</p> <p>- «أَنْ يُضْلِحَا بَيْنَهُمَا» (۱۲۸ نساء)؛ «فَابْعَثُوا حَكَمًا مِنْ أَهْلِهِ»، (۳۵ نساء)</p> <p>- (۱۸۷ بقره)؛ «يُؤَارِي سَوْآتِكُمْ» (۲۶ اعراف)؛ «رَحْمَةٌ» (۲۱ روم)؛</p> <p>- (الَّتِي) (۲۳ يوسف).</p> <p>- «هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ» (۱۸۷ بقره)؛ (۱۹ نساء)</p> <p>- «فَإِنْ أَطَعْتَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلاً» (۳۴ نساء)؛ «وَلَا تَعْضَلُوهُنَّ... إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ» (۱۹ نساء)</p>

مرحله اول: تقویت سازگاری و پیش‌گیری از تعارض

مضامین اصلی	مضامین فرعی سطح دوم	مضامین فرعی سطح اول	نمونه آیات
مرحله دوم: تقویت خود	اصول شناختی	- ممنوعیت شکستن عهد خود - یادآوری خوشی‌های گذشته و پیمان مودت	- «كَيْفَ تَأْخُذُونَهُ» (۲۱ نساء) - «قَدْ أَفْضَى» (۲۱ نساء)
	اصول رفتاری	- غلبه مرد بر تمایلات منفی - عزم برگزشت و پرهیز از بخل - ممنوعیت زخم زبان، تحقیر و طعنه - مراقبت بر عدم دخالت اقوام - ممنوعیت بلا تکلیفی زن	- «فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا» (۱۹ نساء) - «وَأُخْضِرَتِ الْأَنْفُسُ الشُّحَّ» (۱۲۸ نساء). - (۳۴ نساء) - «وَإِنْ خِفْتُمْ» (۳۵ نساء). - «تَرْبُصٌ أَوْ بَعَةَ أَشْهُرٍ» (۲۲۶ بقره)
	اصول شناختی	- تقدم حفظ خانواده بر حق زوج - ضرورت استفاده زوجین از مدارا - توکل به تدبیر الهی در صورت عزم به طلاق	- «وَالصُّلْحُ خَيْرٌ» (۱۲۸ نساء). - «لَا تَعْضَلُوهُنَّ .. عَاشِرُوهُنَّ» (۱۹ نساء) - «كَانَ اللَّهُ وَاسِعًا حَكِيمًا» (۳۰ نساء)
	اصول رفتاری	- عدم تعلل و سرعت بخشی در اصلاح - انتخاب داور خانگی - عزم داوران بر اصلاح و نه جانبداری - پذیرش اشکالات اخلاقی یا رفتاری هریک از زوجین از طرف خانواده‌های آنها - لزوم پذیرش نظرات داوران	- «فَابْعَثُوا» (۳۵ نساء) - «حَكَمًا مِنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِنْ أَهْلِهَا» (۳۵ نساء)؛ «شَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ أَهْلِهَا» (۲۶ یوسف) - «إِنْ يُرِيدَا إِصْلَاحًا يُوَفِّقِ اللَّهُ بَيْنَهُمَا» (۳۵ نساء). - «شَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ أَهْلِهَا» (۲۶ یوسف) - «وَإِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَابْعَثُوا حَكَمًا مِنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِنْ أَهْلِهَا» (۳۵ نساء)

مرحله سوم: جدی تر شدن تعارضات و ایجاد نگرانی برای نزدیکان

مضامین اصلی	مضامین فرعی سطح دوم	مضامین فرعی سطح اول	نمونه آیات
روابط با خویشاوندان			
از اوامر الهی، حفظ پیوندهای خانواده در سطح گسترده خویشاوندی	لزوم توجه به پیوندهای خانوادگی	- رعایت حقوق خانواده و خویشاوندان - حائز اهمیت بودن پیوندهای خانوادگی	- «اتَّقُوا اللَّهَ... وَالْأَرْحَامَ» (انساء) - (انساء) - «أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ» (۲۷ بقره)؛ «وَالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ» (۳۶ نساء)
		- لزوم تحکیم روابط خویشاوندی	- «إِنَّ قَبِيلَ لَكُمْ اذْجَعُوا فَاذْجَعُوا هُوَ أَرْحَىٰ لَكُمْ» (۲۸ نور)
		- پذیرفتن عذر صاحب خانه - نشانه رشد و بالندگی	- «لَوْ لَا رَهْطُكَ لَرَجَمْنَاكَ» (۹۱ هود)
		- آثار انجام پیوندهای خانوادگی: بهره وری از حمایت اطرافیان	- «الَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ... وَأُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ» (۲۷ بقره)؛ «وَالَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ... وَأُولَئِكَ لَهُمُ اللَّعْنَةُ» (۲۵ رعد)؛ (انساء)
		- موانع پیوندهای خانوادگی: خودبرتربینی و خودشیفتگی	- «وَالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ... إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا» (۳۶ نساء)
رعایت حقوق و آداب میزبان، راهی برای تداوم پیوندهای خویشاوندی	توصییه‌های رفتاری به مهمان	- اهتمام به حفظ امنیت و آسایش صاحب خانه - لزوم پرهیز از ورود به محل سکونت دیگران، پیش از سلام کردن به اهل آن.	- «لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّىٰ تَسْتَأْذِنُوا» (۲۷ نور) - «لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّىٰ تَسْتَأْذِنُوا وَتَسَلِّمُوا عَلَىٰ أَهْلِهَا» (۲۷ نور)
		- احترام به حریم شخصی منزل افراد.	- «اِزْجِعُوا فَارْجِعُوا» (۲۸ نور)
	توصییه‌های رفتاری به صاحب خانه	- حق نپذیرفتن مهمان	- «اِزْجِعُوا» (۲۸ نور)

بحث و نتیجه‌گیری

هدف از پژوهش حاضر، واکاوی مرحله زوجیت بر مبنای غنی‌ترین منبع آسمانی قرآن کریم است. در این پژوهش از روش تحلیل مضمون برای استخراج مضامین مرحله زوجیت قرآنی استفاده شد. با توجه به یافته‌های پژوهش، مضامین اصلی شناسایی شده برای مرحله زوجیت، روابط عاطفی، نقش‌های زوجین، مرزهای زوجی، توزیع مدیریت خانواده، روابط مالی، روابط جنسی، حل تعارضات و ناسازگاری زوجین، می‌باشد.

بعد از مرحله ازدواج، دختر و پسر، وارد مرحله زوجیت می‌شوند. این مرحله، اولین مرحله‌ای است که آن دو زیر یک سقف قرار گرفته و زندگی مشترک خود را آغاز می‌کنند. در این مرحله هریک از زوجین، از من بودن فاصله گرفته و به سمت ما شدن حرکت می‌نمایند. در این انتقال، احتمال بروز مشکلات در بین زوجین زیاد می‌شود. در نگاه قرآنی، یکی از عوامل کسب آرامش ازدواج می‌باشد. چنانچه در آیه ۲۱ سوره روم، یکی از اهداف ازدواج را دستیابی به آرامش مطرح نموده و هدیه آن را در "موده و رحمه" قرار می‌دهد. "لباس" استعاره زیبایی است که در قرآن کریم در مورد زوجین به کار می‌رود. لباس ویژگی‌هایی را داراست که بر اساس آن برای رسیدن به آرامش، زوجین باید آن ویژگی‌ها را در خود پرورش دهند. حفظ حریم بین بدن و محیط، شخصیت‌دهی، گرم کردن بدن، زینت بخشی و پوشاندن عیوب، از جمله ویژگی‌های لباس می‌باشد. زوجین برای ایجاد یک رابطه عاطفی مناسب، باید بتوانند مانند لباس، عیوب یکدیگر را اغماض کرده و نزد دیگران نیز ابراز نکنند. ویژگی‌های مثبت هم را به یکدیگر گوشزد کرده و در جمع دیگران نیز بروز دهند. همان‌گونه که انسان سالم لباس خود را پاره نمی‌کند، زوجین نیز در ارتباطات خود باید احترام را رعایت کرده و پرده‌داری ننمایند. علاقه‌مندی زوجین باید به دور از هرگونه منافع شخصی باشد و هریک از آنان دیگری را به خاطر وجود دیگری نه برای برآورده کردن نیازهای خود دوست داشته باشند. همان‌گونه که لباس موجب گرم کردن فرد می‌گردد، زوجین نیز باید برای گرم کردن خانواده تلاش خود را کرده

تا به این نحواز طلاق عاطفی پیشگیری نمایند. در این راستا می‌توانند از ابتدای ورود به منزل با خوش رفتاری موجب صمیمیت در فضای خانواده شوند. همچنین دعاگویی همسران نسبت به هم، احساس مثبت آنان را نیز به یکدیگر بیشتر کرده و تاب‌آوری زوجین را نسبت به نقص‌های هم بیشتر می‌نماید. از آن‌جا که زنان بر اساس اصل فطرت، عواطف بیشتری را دارا می‌باشند، در آموزه‌های قرآنی برای مردان، جهت ارضای عواطف همسران‌شان مسئولیت‌های بیشتری ذکر شده است. این مسئولیت‌ها، امیددهی به همسر، خوش رفتاری و توجه به آرام‌بخشی زنان حتی در هنگام انتخاب مسکن می‌باشد.

پژوهش‌های فقیهی (۱۳۹۲) مبنی بر شکوفاسازی توانمندی‌های عاطفی میان همسران بر روی سامان‌بخشی روابط آنان؛ جوادی، افروز، حسینیان، آذربایجانی و لواسانی (۱۳۹۴) مبنی بر تأثیر تعاملات عاطفی در بستر ارزش‌های دینی بر افزایش رضایت مندی زوجیت؛ خطیبی (۱۳۹۴) مبنی بر آموزش ابراز عاطفه و عشق نسبت به همسر به مردان، از راهکارهای اساسی در تحکیم خانواده؛ مزلو^۱ به نقل از فیست^۲ (۲۰۰۲) که دوست داشتن و دوست داشته شدن را از نیازهای اساسی انسان می‌داند؛ نظریه گلاسر^۳ (۲۰۱۲) مبنی بر پذیرش غیرمشروط زوجین و احترام فی‌مابینی که از عادات مهرآمیز می‌باشد؛ اریک فروم^۴ به نقل از فیست (۲۰۰۲) که احترام، مسئولیت‌پذیری، شناخت و اهمیت دادن را از عناصر عشق واقعی می‌داند، همسوبا روابط عاطفی مرحله زوجیت از نگاه آموزه‌های قرآنی می‌باشد. همچنین پژوهش‌های واعظی (۱۳۷۹)؛ آهنگر (۱۳۷۲) و کانستن تاین و همکاران^۵ (۲۰۰۶) مبنی بر تأثیر دعا بر کاهش تنش‌های فیزیولوژیکی و روانی همسوبا یافته‌های پژوهش حاضر می‌باشد.

در طول زندگی، هر کدام از زوجین، باید نقش جنسیتی مربوط به خود را ایفا نمایند.

1. Maslow, A.

2. Feist, G.

3. Glasser, w.

4. Fromm, E.

5. Constantine, M. G., Miville, M. L., Warren, A. K., Gainor, K. A., & Lewis-Coles, M. A. E

هنگامی که جابجایی نقش صورت می‌گیرد، حال هر دو نفر خوب نخواهد بود. نقش‌های جنسیتی همسران مانند هر نظام اجتماعی دیگر دارای سازمان است و هر فرد در این سازمان دارای جایگاه ویژه‌ای می‌باشد که بر اساس این جایگاه تکالیف خاصی را باید انجام دهد. در ابتدا، همسران باید نقش و جایگاه یکدیگر را پذیرا باشند. برخی از این تکالیف، از جمله آرامش بخشی و همراه شدن در مسئولیت‌ها را باید به صورت مشترک انجام دهند. اما به طور خاص نقش مسئولیت‌پذیری و تأمین رفاه، نیازهای عاطفی همسر و حتی مسکن از جمله نقش‌های مردان در خانواده می‌باشد. لازم به ذکر است که مرد به عنوان یک مدیر و تکیه‌گاه همواره باید قدرت پروردگار را بالاتر از قدرت خود بداند و مصائب زندگی را در نزد خدا برده و از او استمداد طلبد. این اصل را در داستان قرآنی مربوط به حضرت موسی (۲۴ قصص)، حضرت ایوب (۸۳ انبیاء)، حضرت یعقوب (۸۶ یوسف)، در هنگام بروز مشکل به وضوح می‌توان دید. نقش زن نیز سازگاری با همسر، فروتنی و توجه به توانایی‌های وی می‌باشد. یافته پناهی (۱۳۹۲)؛ سدید (۱۳۹۶) مبنی بر اثربخشی نقش زوجین در بهداشت روانی خانواده؛ مینوچین^۱ (۱۹۸۲)، جی‌هی‌لی^۲ (۱۹۷۳) و گلدنبرگ و گلدنبرگ^۳ (۱۹۱۶) مبنی بر اینکه ایفای نقش‌های متناسب موجب بالندگی خانواده می‌شود با یافته پژوهش همسو می‌باشد.

هریک از زوجین قبل از ازدواج در خانواده‌های خود دارای مرز می‌باشند، اما بعد از ازدواج بین آن دو و خانواده‌های گسترده‌شان می‌بایست مرز واضح جدیدی به وجود آید که در حالی که استقلال فردی هر یک از زوجین حفظ می‌گردد، پیوستگی آن‌ها نیز حفظ شود و از طرفی در نحوه روابط خانوادگی آن‌ها با یکدیگر و افراد خارج از خانواده حدود مشخصی به وجود آید و به این نحو کارایی و روابط آن‌ها بهتر از پیش گردد. این مرزبندی حفظ اسرار و آبرو و شخصیت همسر، حفظ عیوب از دیگران، خویش‌داری در ارتباط با

1. Minuchin, S.

2. Haley, J.

3. Goldenberg, I & Goldenberg, H.

غیرهمجنس و دقت در تعاملات با غیرهمجنس می‌باشد. یافته‌های سالاری فر (۱۳۸۱) مبنی بر گستره مرزها در خانواده از دیدگاه اسلام و قاسمی، اعتمادی، احمدی (۱۳۹۵) مبنی بر شناسایی آسیب‌های تعاملی زوجین و خانواده همسر و مینوچین (۱۹۸۱) مبنی بر تأثیر نامشخص بودن مرزهای زیر منظومه‌ای زن و شوهر بر اختلالات در الگوهای مرادده‌ای آنان با یافته‌های پژوهش حاضر همسو می‌باشد.

در هر جامعه‌ای وجود یک رهبر برای جلوگیری از هرج و مرج لازم می‌باشد. در جامعه کوچک خانواده، از نگاه قرآنی "الرجالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ" (۳۴ نساء) این مسئولیت مرد به مرد تفویض شده است. معنای لغوی قوام معنای قیام کننده کامل به امور... براساس تفسیر روشن به برتری و بلندی مقام و تسلط دلالت نمی‌کند در حقیقت مسئولیت‌پذیری مرد در مراقبت و حمایت‌های عاطفی و اقتصادی مرد را می‌رساند. این یافته با یافته عظیم‌زاده اردبیلی (۱۳۸۷) و میرجلیلی، میرخلیلی، کرمی (۱۳۹۴) مبنی بر قوامیت از نگاه قرآن کریم و مینوچین (۱۹۸۱) مبنی بر تأثیر توزیع صحیح قدرت بر کارآمدی خانواده همسو می‌باشد.

براساس نقش مذکور در مورد لزوم سرپرستی مرد در خانواده و تأمین رفاه از طرف وی، مدیریت مالی خانواده نیز از نگاه قرآنی برعهده مرد می‌باشد. در این راستا وی باید حقوق اقتصادی همسر خود را رعایت نموده و به زن استقلال مالی داده و چشم‌داشتی به اموال همسر خود نداشته باشد. در غیر این صورت هنگامی که زن نان‌آور خانه شود از اقتدار مرد در خانواده کاسته شده و دیگر نمی‌تواند به عنوان یک تکیه‌گاه برای همسر خود مطرح باشد. یافته‌های پناهی و آذربایجانی (۱۳۹۲) مبنی بر تأثیر مثبت مدیریت مالی مرد در خانواده؛ العبد الخانی (۱۳۹۵) مبنی بر جایگاه مدیریتی زن در خانواده از نگاه اسلامی و هروی و مک‌دونالد^۱ (۱۹۹۳) مبنی بر تأثیر مثبت مدیریت مالی مرد در خانواده، با یافته این پژوهش همسو می‌باشد.

1. Harvey, L & MacDonald, M.

تأمین نیازهای جنسی به‌طور صحیح در سلامت جسم و روان زوجین و ایجاد تعادل روانی تأثیر به‌سزایی دارد. زوجین باید این امر را جزء لاینفک زندگی خود دانسته و زمان‌هایی را برای این امر اختصاص دهند. با توجه به این که ارضای این نیاز از راه‌های تداوم خانواده می‌باشد باید همسران به حقوق هم در این زمینه احترام گذاشته و از هرگونه خودمحوری پرهیز نمایند تا موجبات دل‌زدگی و نارضایتی را فراهم نیاورند. یافته رحیمی (۱۳۹۱) مبتنی بر تأثیر نارضایتی جنسی بر اختلافات زناشویی؛ نظریه نیازهای مزلومبنی بر این که نیازهای جنسی از جمله نیازهای اولیه می‌باشند که در صورت عدم ارضای کامل و صحیح، موجب برآورده نشدن نیازهای رده‌ی بالاتر می‌گردد و نظریه ناکامی- پرخاشگری دالیورد و دیگران (۱۹۳۹) به نقل از شریعتی رودسری مبتنی بر اینکه ناکام ماندن فرد برای رسیدن به هدف را موجب پیدایش سائق پرخاشگری دانسته که به تبع آن موجب رفتاری برای صدمه زدن به دیگری خواهد شد با یافته‌های پژوهش هم راستا می‌باشد.

هنگامی که نیازهای ذکر شده فوق این همسران ارضا نگردد و زوجیت نسبت به تفاوت‌های یکدیگر شناخت کافی نداشته و یا بر حقوق مسلم خود اصرار داشته باشند و یا در رعایت عدالت منحرف گردند، دچار تعارضات فی‌مابینی خواهند شد. برای پیشگیری از بروز تعارضات احتمالی، باید مراقب کلام خود بوده و در هنگام تغییرات خلقی از اصل مدارا استفاده نمایند و به مرزهای خانوادگی توجه لازم را مبذول داشته و عیوب یکدیگر را نه تنها در جمع دیگران مطرح نمایند بلکه به رخ یکدیگر نیز نکنند. برای این منظور در هنگام ناراحتی از یکدیگر به یاد خاطرات خوشی که در گذشته با یکدیگر داشته‌اند افتاده و از هرگونه خودخواهی و تمایلات منفی، تحقیر و زخم زبان پرهیز نمایند. چنانچه تعارضات جدی‌تر شد، هریک از زوجین، از داوران خانگی به جهت حفظ منافع خانواده استفاده نمایند. داوران باید در کار، تعلل نداشته و در اصلاح امور بین زوجین سرعت بخشی داشته باشند، چرا که گذر زمان می‌تواند تصویر همسر را از

آلبوم ذهنی دیگری خارج کرده و وصل کردن آن دورا دشوار نماید. با توجه به این که داورهای خانگی، آشنایی بیشتری نسبت به زوجین دارا هستند، در صورتی که قدرت بی طرف بودن داشته باشند، بهتر است از داوری آنان استفاده کرد. یافته‌های اسماعیل زاده (۱۳۹۲) مبنی بر رابطه نگرش مذهبی با کاهش تعارضات زناشویی در زنان؛ نعیمی (۱۳۹۲) مبنی بر تدوین الگوی مشاوره‌ای مبتنی بر دیدگاه‌های جنسیتی قرآن کریم بر حل تعارضات زناشویی؛ کاظمی، ترخان، گل‌پور (۱۳۹۷) مبنی بر نقش نگرش مذهبی بر پیش‌بینی تعارضات زناشویی؛ امیدیان‌فر، رفاهی، قادری، افشون (۱۳۹۴) مبنی بر غنی‌سازی روابط زوجین بر کاهش تعارضات زناشویی و پرلز و پرلز (۱۹۹۱) مبنی بر این که هنگامی که زوجین در هنگام بروز تعارضات به تفاوت نیازها و دیدگاه‌های یکدیگر احترام گذارند، رضایت بهتر از زندگی زناشویی خواهند داشت.

از آن جا که دین اسلام ارائه‌دهنده کامل‌ترین سبک زندگی برای انسان‌ها می‌باشد، با توجه به تحقیقات صورت گرفته در مورد همبستگی قابل توجه نگرش مذهبی و کاهش تعارضات زناشویی پیشنهاد می‌شود که به نگرش مذهبی به عنوان ابزاری نیرومند در جهت کاهش تعارضات زناشویی و در نهایت رضایت مندی زناشویی استفاده کرده و در حوزه‌های نظریه پردازی از ظرفیت‌های قرآن کریم استفاده کافی و وافی را برد. از طرفی توصیه می‌گردد نتایج یافته‌های پژوهش حاضر به صورت کاربردی مورد پژوهش قرار گیرند.

منابع

- افروز، غ. ع. (۱۳۸۱). مبانی روان‌شناختی ازدواج در بستر فرهنگ و ارزش‌های اسلامی. تهران: دانشگاه تهران، ص ۵.
آهنگر، م. (۱۳۷۲). دعا و نیایش و تأثیر آن بر بهداشت روانی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه علامه طباطبایی.
العبدلخانی، س. (۱۳۹۵). اسلام و مدیریت زن در خانواده. قم: پژوهش‌های معنوی.

- اسماعیل‌زاده، ف. (۱۳۹۲). بررسی رابطه نگرش مذهبی با کاهش تعارضات زناشویی در زنان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه علامه طباطبائی.
- امیدیان فر، م؛ رفاهی؛ ژ؛ قادری، ز؛ افشون، ا. (۱۳۹۴). اثربخشی غنی‌سازی روابط زوجین بر کاهش تعارضات زناشویی درکارمندان ادارات مختلف شهر یاسوج. *ارمغان دانش*، ۲۰ (۶)، ۵۳۸-۵۴۸.
- بوجاری، س؛ پرچم، ا. (۱۳۹۲). بررسی تطبیقی جایگاه و اهمیت ازدواج و تشکیل خانواده در اسلام و یهود، *فصلنامه معرفت فرهنگی/اجتماعی*، سال چهارم، ۴ (۱۵)، ۳۶-۱۸.
- پناهی، ع.؛ آذربایجانی، م. (۱۳۹۲). مبانی نظری در نقش مدیریتی فردی در خانواده با رویکرد روان‌شناختی، دو *فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات اسلام و روان‌شناسی*، ۷ (۱۲)، ۱۴۹-۱۶۸.
- ترابی، ک. (۱۳۹۹). حقوق و تکالیف قانونی در روابط مالی زوجین با رویکرد فقهی و حقوقی، *فصلنامه علمی تخصصی مطالعات راهبردی علم و حقوق*.
- جوادی آملی، ع. (۱۳۷۱). زن در آئینه جلال و جمال، مرکز نشر فرهنگی رجاء، ۳۹۴۰.
- جوادی، ب؛ افروز، غ.ع؛ حسینیان، س؛ آذربایجانی، م؛ لواسانی، م. غ. (۱۳۹۴). تهیه و تدوین برنامه مهارت‌های ارتباطی و تعاملات عاطفی در بستر ارزش‌های دینی بر افزایش رضایت مندی زوجیت، *پژوهش‌نامه اسلامی زنان و خانواده*، ۲ (۵)، ۳۹-۵۹.
- حسومی، ط؛ حسینی بهشتی، م؛ باب‌الحوایجی، ف؛ حریری، ن؛ نوشین‌فرد، ف. (۱۳۹۷). جامعه‌شناسی زن، ازدواج و خانواده در قرآن کریم به منظور ارائه‌ی مدل خانواده‌ی قرآنی (مطالعه‌ی مفاهیم اجتماعی در قرآن کریم)، *فصلنامه زنان و جامعه*، ۹ (۴)، ۹۷-۱۳۲.
- حسینی شیتاب، ا؛ قاسمی حیدری، س. (۱۳۹۳). جایگاه و اهمیت ازدواج در اسلام، همایش ملی تحکیم بنیان خانواده و نقش زن. تهران: موسسه نیروی تدبیر ایرانیان.
- حسینی، ا. (۱۳۸۳). تحکیم خانواده در آموزه‌های قرآنی، *مطالعات راهبردی زنان*، ۷ (۲۶).
- خطیبی، ا. (۱۳۹۴). بررسی نگرش زنان نسبت به عوامل مؤثر بر تحکیم خانواده، *مطالعات زن و خانواده*، ۳ (۱)، ۵۹-۹۲.
- رحمتی، ب؛ فرحبخش، ک؛ معتمدی، ع. و برجعلی، ا. (۱۳۹۹). الگوی تحول مایی در زوج‌های موفق بر مبنای نظریه زمینه‌ای، *فصلنامه علمی پژوهش‌های مشاوره*، ۱۹ (۷۵)، ۲۵۲-۲۸۹.
- رحیمی، ش. (۱۳۹۱). بررسی تأثیر نارضایتی جنسی بر اختلافات زناشویی در مقایسه با سایر عوامل، پایان‌نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد رشته مطالعات زنان.
- رشیدپور، م. (۱۳۷۶). مراحل ازدواج در اسلام. تهران: انتشارات انجمن اولیاء و مربیان.
- زینتی، ع. (۱۳۸۴). فلسفه ازدواج در اسلام و مسیحیت، *مطالعات راهبردی زنان*، ۴ (۱۷)، ۱۹۷-۲۲۷.
- سالاری فر، م. (۱۳۸۱). مرزها در خانواده از دیدگاه اسلام و مکتب ساخت‌نگر، *روش‌شناسی علوم انسانی*، ۸ (۲۱)، ۱۲۶-۱۵۲.

سدید، م، (۱۳۹۶). نقش زوجین در بهداشت روانی خانواده. پوهنتون کابل. پوهنحی روان‌شناسی و علوم تربیتی.

شاهماری سوها، ف؛ آدیگوزلی، م، (۱۳۹۰). تبیین جایگاه و منزلت ازدواج و تشکیل خانواده در اسلام.

<http://www.shamstoos.ir/fa/article/744#files>

شریعتی رودسری، م، (۱۳۹۶). پرخاشگری، علل درمان، فصلنامه تربیت، ۱۲ (۹)، ۵۹-۶۲.

عسکری، ر؛ حیدرنیا، ا. و عباسی، ه، (۱۳۹۸). تأثیر آموزش برنامه بهبود رابطه بر افزایش سازگاری زناشویی زنان کم درآمد، فصلنامه علمی پژوهشهای مشاوره، ۱۸ (۷۲)، ۱۸۴-۲۰۰.

عظیم‌زاده اردبیلی، ف، (۱۳۸۷). قوامیت مرد از نگاه قرآن کریم و کنوانسیون رفع تبعیض علیه زنان، فصلنامه اندیشه دینی دانشگاه شیراز، ۱۰ (۲۶)، ۶۵-۸۲.

فقیهی، ع؛ ن، (۱۳۹۲). نگاه تربیتی به روابط عاطفی زوجین در آموزه‌های دینی، دو فصلنامه علمی-پژوهشی تربیت اسلامی، ۸ (۱۷)، ۷۵-۱۰۱.

فیست، ج؛ فیست، گ، (۲۰۰۲). نظریه‌های شخصیت. ترجمه یحیی سیدمحمدی (۱۳). تهران: انتشارات روان.

کاظمی، پ؛ ترخان، م؛ گل‌پور، ر، (۱۳۹۷). پیش‌بینی تعارضات زناشویی براساس نگرش مذهبی در زنان متقاضی طلاق، نشریه اصول بهداشت روانی، شماره ۸۵، ۲۷۷-۲۸۲.

گلاسر، و؛ گلاسر، ک، (۲۰۱۲). هشت درس برای ازدواج شادتر. ترجمه علی صاحبی و عاطفه سلطانی فر، (۱۳۹۳). تهران: انتشارات سایه سخن.

لطفی، ب؛ جاجرمی، م؛ محمدی‌پور، م، (۱۳۹۹). اثربخشی درمان مبتنی بر نظریه چارچوب ارتباطی بر تمایز یافتگی و تعارضات زناشویی زوجین، مجله پرستاری و مامایی، ۱۸ (۴)، ۳۳۰-۳۴۰.

مجلسی، م. ب، (۱۳۴۰ق). بحارالانوار. بیروت: مؤسسة الوفا، ق، ج ۱۰۰، ص ۲۲۲، باب ۱، ح ۴۰.

میرجلیلی، ع. م؛ میرخلیلی، ا؛ کرمی، ب، (۱۳۹۴). قوامیت شوهر برزن از دیدگاه قرآن و حدیث، دو فصلنامه علمی پژوهشی کتاب‌قیم، ۴ (۱۱)، ۵۵-۸۱.

نعیمی، ا، (۱۳۹۲). تدوین الگوی مشاوره‌ای حل تعارضات زناشویی مبتنی بر دیدگاه‌های جنسیتی قرآن کریم. رساله تدوین شده برای اخذ درجه دکتری رشته مشاوره.

نیکخواه، ه. ا؛ فانی، م؛ اصغریور ماسوله، ا. ر، (۱۳۹۶). سنجش نگرش دانشجوان نسبت به ازدواج و عوامل مؤثر در آن، جامعه‌شناسی کاربردی، ۲۸ (۳)، ۹۹-۱۲۲.

نوری طبرسی، ح، (۱۴۰۸ق). مستدرک الوسائل، قم: مؤسسه آل‌البیت، ج ۱۴، ص ۱۵۰، باب ۱، ح ۸.

واعظی، ص، (۱۳۷۹). بررسی در رابطه دعا و اضطراب. پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات.

Adegboyega, L. O, (2021). Influence of Spousal Communication on Marital Conflict Resolution as Expressed by Married Adults in Ilorin Metropolis,

- Kwara State: Implications for Counselling Practice. *Canadian Journal of Family and Yout.* 13 (1), 71-83.
- Asadi, M., Ghasemzadeh, N., Nazarifar, M., & Niroumand Sarvandani, M, (2020). The Effectiveness of Emotion-Focused Couple Therapy on Marital Satisfaction and Positive Feelings towards the Spouse. *International Journal Of Health Studies*, 6 (4). doi:10.22100/ijhs.v6i4.804
- Constantine, M. G., Miville, M. L., Warren, A. K., Gainor, K. A., & Lewis-Coles, M. A. E, (2006). Religion, spirituality, and career development in African American college students: A qualitative inquiry. *The Career Development Quarterly*, 54 (3), 227-241.
- Girma, Z, (2020). The Role of Socio-demographic Variables, Sexual Relationship, Marital Stability, Marital Communication and Conflict Resolution in Marital Satisfaction Among Married Individuals in Addis Ababa, Ethiopia. *International Journal of Psychological and Brain Sciences.* 9 (6), 87-98. doi: 10.11648/j.pbs.20200906.11
- Goldenberg, H., & Goldenberg, I. (2012). Family therapy: An overview. Cengage learning.
- Guner, N., Kulikova, Y., & Llull, J, (2018). Marriage and health: Selection, protection, and assortative mating. *European Economic Review*, 109, 162-190, 2018.
- Harvey, L, and MacDonald, M, (1993), Doing sociology, London, The MacMillan, press LTD).
- Haley, J, (1973). Uncommon Therapy: The Psychiatric Techniques of MH Erickson. Norton.
- Helms, H. M., Supple, A. J., Hengstebeck, N. D., Wood, C. A., & Rodriguez, Y, (2018). Marital Processes Linking Gender Role Attitudes and Marital Satisfaction Among Mexican-Origin Couples: Application of an Actor–Partner Interdependence Mediation Model. *Journal of Family Process*, 58 (1), 197-213.
- Minuchin, S, (1982). Reflections on boundaries. *American Journal of Orthopsychiatry*, 52 (4), 655-663.
- Perls, R. D., & Perls, S. R, (1991). ... Ever Ever After: A Non Scientific Look at Longterm Relationships. *Journal of Couples Therapy*, 2 (3), 55-62.
- Singh, J. P., Roy, B. K., & Jafari, S, (2018). New family of 4-D hyperchaotic and chaotic systems with quadric surfaces of equilibria. *Chaos, Solitons & Fractals*, Volume 106, 243-257. <https://doi.org/10.1016/j.chaos.2017.11.030>